

วัฒนธรรม

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๘

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ถาม : เรื่อง “ไตรสรณคมน์”

กราบนมัสการหลวงพ่อด้วยความเคารพอย่างสูง ผมมีข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องไตรสรณคมนี้นี้ครับ

๑. ชาวพุทธทุกคนไม่ควรเคารพนับถือผีสาวยเทวดานางไม้ใดๆ ใช่ไหมครับ แต่สำหรับชาวพุทธที่มีเชื้อสายจีนมีการกราบไหว้บรรพบุรุษในวันสารทจีน ไหว้เจ้าในวันตรุษจีน ไหว้เจ้าที่เจ้าบ้าน ไหว้เทพเจ้าโชคลาภ ไหว้เทพเจ้าดวงชะตา หรือไหว้เทพเจ้าต่างๆ ในเทศกาลอื่นๆ อีกมากมาย

เวลาเดินทางเข้าหมู่บ้านเจอสาลพระพรหม พ่อแม่ก็สอนให้ยกมือไหว้ หรือแม้แต่ศาลพระภูมิก็ตาม พ่อแม่สอนว่าเมื่อไหว้แล้วเจ้าหรือเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะได้คุ้มครอง

ผมเองมีความสงสัยว่าการกระทำเหล่านี้ถือว่ามีบาปจากไตรสรณคมนี้อะไรบ้างครับ เพราะการกระทำบางอย่างที่กล่าวมานั้นมันกลายเป็นกิจวัตรไปแล้ว นั่นคงเป็นเพราะความกลัวต่างๆ นาๆ ที่ฝังรากลึกในใจมาช้านานครับ ผมเชื่อว่า มีชาวพุทธมากมายที่ไหว้ทั้งพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และทั้งพระพรหมหรือเทพเจ้าต่างๆ แม้แต่ศาลพระภูมิเจ้าที่ก็ตาม

ขออาจารย์เมตตาชี้แนะทางสว่างด้วยครับ

๒. ขออนุญาตกล่าวถึงบริษัทที่ได้เข้าบ้านและพื้นที่ว่างทำธุรกิจมานานหลายปีแล้ว ซึ่งในพื้นที่ว่างนั้นมีศาลพระภูมิเจ้าที่เป็นส่วนกลางที่ใครๆ ก็มักจะมากราบไหว้ทุก

วันพระ มันเป็นธรรมเนียมของบริษัทที่ปฏิบัติมานานแล้ว คือจะมีการถวายข้าวพระพุทธรูปที่หิ้งพระและจะถวายของเช่นไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่

สิ่งเหล่านี้ส่วนตัวคิดว่า เรามาอาศัยอยู่ เราก็ควรจะกตัญญูเคารพกราบไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ด้วย ผิดกฎอย่างไรขออาจารย์เมตตาชี้แนะด้วยครับ

๓. สำหรับที่บ้านเอง นอกเหนือจากหิ้งพระแล้วก็มีหิ้งพระพิฆเนศ หิ้งรักยมและตายายอีก ซึ่งมีมานาน ๑๐ กว่าปีแล้ว ก่อนหน้านั้นยังไม่เข้าใจอะไรมากนัก ก็เหมือนๆ กับหลายๆ คนที่ต้องการแบ็กอัฟที่พึ่งพิง และเข้าใจผิดคิดว่ายังมีที่พึ่งมากก็ยิ่งดี จนเลอะเทอะไปหมด

แต่พอมาปฏิบัติภาวนาก็เริ่มเข้าใจอะไรๆ มากขึ้น สิ่งสำคัญที่สุดที่ต้องพึ่งคือตนเองและคำสอนของพ่อแม่ครูอาจารย์ มันคงไม่ยากที่จะย้ายหิ้งออกจากบ้านเพราะภรรยาไม่เข้าใจและคงไม่ยอมแน่ครับ

ถ้าเป็นเช่นนี้ บ้านผมมีหิ้งเหล่านี้ แต่ผมไม่กราบไหว้ จะถือว่ายังขาดจากไตรสรณคมน์ไหมครับ ผมเองไม่แน่ใจจริงๆ เลยครับ จึงต้องกราบเรียนถามขอคำชี้แจงจากพระอาจารย์ด้วยครับ สุดท้ายนี้ผมเชื่อว่าชาวพุทธหลายคนก็ยังคงมีปัญหาล้ำๆ กันนี้ กราบขอเมตตาจากพระอาจารย์ด้วยครับ

ตอบ : เขาถามมาเนาะ ไตรสรณคมน์ วันนั้นเขาถามเรื่องไตรสรณคมน์มา พอพูดเรื่องไตรสรณคมน์ไป มันก็เป็นไตรสรณคมน์กลับมาอีก ขนาดวันนั้นพูดไม่มากแล้วนะ พูดพอเป็นพื้นฐาน เพราะว่ามันลงรายละเอียดไม่ได้ ลงรายละเอียดไม่ได้ เพราะว่าเราบวชใหม่ๆ สมัยรัฐบาลชวนสมัยแรก ชวนเขาเป็นคนดีนะ ชวน หลีกภัย เป็นนายกแล้วเขาให้สัมภาษณ์ ธรรมดาพอใครเป็นรัฐบาลหรือเป็นสังฆราชครั้งแรกจะเหมือนกับให้นโยบาย คือมีความรู้สึกนึกคิดอะไรที่ว่าตัวเองมีอุดมการณ์ก็จะพูดอย่างนั้น

เวลาสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระญาณสังวรท่านขึ้นมาเป็นสังฆราชก็เหมือนกัน ท่านบอกเลยว่า พระกลุ่มใดที่ปฏิบัติถูกต้อง กลุ่มใดที่เป็นเลี่ยนหนาม ท่านบอกว่าท่านมีเป้าหมายจะจัดการ แต่พอไปทำจริงๆ แล้ว พอท่านไปดำเนินการปั๊บ มันก็

ไปเจออิทธิพล เจออะไรปั๊บ สมเด็จพระสังฆราชท่านก็เลยบอกว่า ท่านได้พูดแล้ว แต่สังคมหรือว่าอิทธิพลในสังคมนั้นมันแรง

ชวน หลีกภัย ตอนเป็นรัฐบาลครั้งแรกบอกว่า กรมการศาสนาจะต้องไม่อนุญาตให้วัดใดๆ ในทั่วประเทศไทยนี้สร้างรูปเคารพนอกจากพระพุทธรูปเจ้า

เราจำแม่นเลยละ เพราะอะไร อันนี้มันเป็นอุดมการณ์ของเราเหมือนกัน มันเห็นแล้วมันขัดตา วัดทั่วไปมันมีรูปเจ้าพ่อเจ้าแม่อะไร

ชวน หลีกภัย ตอนเป็นนายกครั้งแรก เขาเป็นสองหน หนแรกขึ้นมาเขาพูดเลย เขาบอกว่า ในเมื่อเขาเคยเห็นมาว่ามันถูกมันผิด เขาก็มีปัญญาเหมือนกัน แล้วพอเขาเป็นนายก เขาขึ้นมาเป็นนายกครั้งแรกเขาบอกว่ากรมการศาสนามีหน้าที่ ตอนนั้นยังเป็นกรมการศาสนาอยู่ วัดทั่วประเทศไทยไม่ควรสร้างรูปเคารพนอกจากพระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปนี้ นอกนั้นถ้ามันสร้างไปแล้วมันขาดจากไตรสรณคมน์ โดยทฤษฎี โดยคำสอนเป็นอย่างนั้นเลย

วัดใดก็ได้แต่ในประเทศไทย ในเถรวาท ไม่ควรสร้างรูปเคารพเว้นจากพระพุทธรูปเจ้า ถ้าสร้างไปถือว่าขาดจากไตรสรณคมน์ ชวนพูดอย่างนี้เลยนะ เราฟังแล้วแห่ม! ชื่นชมว่าชวนพูดถูก แต่ทำไม่ได้ พอส่งงานไปแล้ว อิทธิพลนะ เพราะอะไร เพราะทำไปแล้วมันเป็นของเล็กน้อยไป บอกว่าเป็นของเล็กน้อย เป็นความเชื่อ เป็นความสบายใจ สร้างรูปเคารพเป็นความสบายใจ เป็นความเชื่อ มันไม่มีกฎหมาย มันไม่มีโทษประหารใจ มันไม่เหมือนติดคุก โทษอาญา เออ! อย่างนั้นมันจะเป็นความผิด ใ้ฉันมันเป็นความเชื่อ เป็นความสบายใจของชาวบ้านเล็กๆ น้อยๆ แล้วจะจับติดคุกหรือ มันเป็นเรื่องความเชื่อ มันเป็นเรื่องความเชื่ออะ

ฉะนั้น เราเห็นเขาพูด เราว่า เออ! เขามีอุดมการณ์ที่ดี แต่เรารู้อยู่แล้วว่ามันยาก มันเป็นไปได้หรือหอก มันเป็นไปได้เพราะความเชื่อ แล้วความเชื่อนี้พอเราไปพูดอะไรเข้า...อ้าว! มันเป็นเรื่องความเชื่ออะ รัฐธรรมนูญคุ้มครองนะ ไม่ให้ดูถูกความเชื่อกัน นี่เป็นความเชื่อก็คือความเชื่อ

ฉะนั้น เวลาออกไปแล้วมันแบบว่าเป็นอุดมการณ์ แล้วเวลาแบบว่าผู้ที่ศรัทธาใหม่ก็มีความคิดอย่างนี้ ใครมีความคิดอะไรก็บอกว่าอันอื่นผิด ของฉันถูก แล้วพอเวลาถูกไปแล้ว มันถูกอะไรละ ฉะนั้น มันไม่ถูก

ทีนี้ความเชื่อมั่นหลากหลาย พอมันหลากหลาย เรื่องไตรสรณคมน์ แต่ไตรสรณคมน์ เราก็ยังยืนยันอยู่ ต้องถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เท่านั้น ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถือนอกจากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ถ้ามันเป็นความจริงขึ้นมาได้ นั่นคือศรัทธา อจลศรัทธา

แต่ในเมื่อเราอยู่ในสังคม ยิ่งสังคมสมัยนี้ ยิ่งปัจจุบัน ตอนนี้เครื่องรางของขลังขายดีมาก ขายดีมาก ๆ เพราะทัวร์จีนเข้ามาซื้อหมด อะไรก็ได้ จีนนี้ซื้อหมดเลย เพราะประชากรเขาเยอะมาก แล้วเขามีสตางค์ ฉะนั้น วัดใดก็ได้แล้วแต่ มันต้องเพื่อการท่องเที่ยว วัดก็เลยเป็นเหมือนศาลาข้างทางให้พวกท่องเที่ยวมาเที่ยวเท่านั้นนะ

แต่ถ้าเป็นวัดจริงๆ ขึ้นมามันก็บอกว่า ถ้าสมมุติอย่างเรา เราก็บอกว่าเราอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว เราก็บอกว่าเราก็จะทำหลักการ เราจะอยู่ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราจะอยู่เพื่อศาสนา

เขาบอกว่าเขาไล่ออกเลย เจ้าอาวาสองค์นี้ไล่ออกเลย เพราะอะไร เพราะว่าหมู่บ้านเขากำลังเจริญ นักท่องเที่ยวกำลังเข้ามา เงินทองกำลังสะพัด จะมาไตรสรณคมน์อยู่ จะมาชาวบริสุทธิอยู่ไหม ชาวบ้านเขาอยากได้สตางค์ โดนไล่ออกเลยละ

เจ้าอาวาสองค์ไหนเข้มๆ ไปอยู่ในที่ผลประโยชน์ เจ้าอาวาสอยู่ไม่ได้หรอก โดนไล่ออกเลย ประชาชนเดินขบวน ชัดความเจริญของหมู่บ้าน หมู่บ้านเขาจะเจริญ ไม่รู้ว่าชาวบ้านเป็นผู้นำหรือพระเป็นผู้นำ พระต้องเก็บบริวารออกจากวัดไปเลย แล้วเขาจะไปสร้างอะไรกันเพื่อแหล่งท่องเที่ยว เขาจะดึงคนขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์กับหมู่บ้าน

อันนี้พูดถึงไตรสรณคมน์ ไตรสรณคมน์โดยอุดมการณ์ โดยหลัก สามเณรก่อนบวชต้องถือไตรสรณคมน์ แล้วพระมาทำอย่างนั้นซะเอง พระจะเป็นเณรได้อย่างไร เป็นเณรยังเป็นไม่ได้ จะเป็นพระได้อย่างไร ถ้าเป็นพระไม่ได้มันก็ขาดจากไตรสรณคมน์แน่นอน ขาดจากไตรสรณคมน์ ถือมงคลตื่นข่าว อันนี้มันก็เป็นความเชื่อ

แต่ถ้าเป็นความจริงนะ ความจริงเวลาพระปฏิบัติแล้ว ทำสมาธิ จิตสงบ แล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา พิจารณาสักกายทิฏฐิความเห็นผิด ความเห็นผิดในกาย เรา พอพิจารณาถึงที่สุด เวลาสังโยชน์มันขาด สักกายทิฏฐิ วิจิกิจจา สิ้นลพตปราคมาส มันจะไม่ถือมงคลตื่นข่าวโดยข้อเท็จจริงเลย จิตดวงนั้นจะถือนอกจาก พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ไม่ได้ ไม่เชื่อ ไม่เชื่อเลย เพราะไม่ลုပ်คลำในศีล

เพราะเขาไม่ลုပ်คลำ สิ้นลพตปราคมาส ไม่ลုပ်คลำ มันจริงจัง มันจริงจังเพราะอะไร มันจริงจังเพราะอยากได้สัทธาคามิ อยากได้อนาคามี อยากสิ้นกิเลส ถ้ามันจริงจัง มันจริงจังที่นั่น แล้วมันจริงจังที่ไหนละ

มันจริงจังในหัวใจของเขา หัวใจของเขาจะจริงจังมาก เขาจะอยู่ในวัดใด เขาจะอยู่ในกลุ่มชนใดนะ กลุ่มชนอย่างใดจะสะเปะสะปะ จะมีอุดมการณ์อย่างไร มันเรื่องของเขา แต่จิตดวงนั้นนะ จิตดวงที่พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม จนเห็นว่าขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕ ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ขั้น ๕ อันนั้นนะ นี่ของจริง ถ้าของจริงอย่างนี้แล้ว เพราะมันไม่ลုပ်คลำ มันลုပ်คลำได้อย่างไร เพราะมันรู้จริง มันไม่ลုပ်คลำ ไม่ลုပ်คลำในศีล ไม่สิ้นลพตปราคมาส ไม่ลုပ်ไม่คลำ มันจะเป็นความจริงของมัน แล้วความจริงอันนี้เป็นความจริงในใจด้วย ไม่พูดออกมาด้วย เป็นความจริง เป็นอุดมการณ์ในใจ ลึกๆ ในใจเลย แล้วผิดอีกไม่ได้ มันไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง มันเป็นความจริง

แต่อย่างพวกเราปุณณมันก็อย่างนี้ ยังสะเปะสะปะกันอยู่อย่างนี้ ถ้ามันสะเปะสะปะอยู่นี้ แล้วสิ้นลพตปราคมาส แล้วบอกว่าไตรสรณคมน์

ทีนี้พูดถึงเรื่องไตรสรณคมน์ วันนั้นเราก็พูดแล้ว เราพูดเพื่อเป็นหลักเกณฑ์ เพราะวันนั้นเขาถามมาไง ถามเรื่องไตรสรณคมน์นี่แหละ แล้วเขาบอกว่าควรทำอย่างไร

ก็บอกแล้ว ไม่พูดโดยรายละเอียด เพราะรายละเอียดมันเป็นความเชื่ออย่างนั้น เพราะว่า นี่คำถามข้อที่ ๑. ชาวพุทธทุกคนไม่ควรเคารพกราบไหว้ผีสงเทวดาใช่หรือไม่ครับ

เห็นไหม ก็รู้ๆ อยู่นี่ รู้ๆ อยู่นี่ แต่คนเราแบบว่าเพราะอะไร เพราะพุทธเข้ามาใน
เถรวาท เข้ามาในสุวรรณภูมิ มันมีพราหมณ์อยู่แล้ว พวกพราหมณ์ พุทธเข้าไปในเมือง
จีน เขามีเต๋าอยู่แล้ว มันก็เป็นเซน พุทธเข้าไปในที่ไหน

เพราะเราจะบอกว่า วัฒนธรรมเดิมเขามีอยู่ ความเชื่อเดิมมีอยู่ ความเชื่อของเรา
ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ โดยใจของคนมันมีของมันอยู่ ที่นี้
พอศาสนาพุทธเข้าไป เขายังถือผีถือสาของเขายังอยู่ เขาเคารพบูชาของเขาอยู่ เพราะเขา
เคารพบูชาของเขาอยู่

แต่เวลาเขาถือพุทธแล้ว เขาบอกชาวพุทธทุกคนไม่ควรเคารพผีสิ่งทางเทวดานางไม้
ใดๆ ใช้ไหมครับ แต่สำหรับชาวพุทธเชื้อสายจีน

อันนี้มันเรื่องกตัญญูกตเวทินะ เรื่องว่าการเคารพบรรพบุรุษในวันสารทจีน ใน
ตรุษจีน ในเทพเจ้าโชคลาภ

อันนี้มันเป็นที่ว่า ถ้าพูดถึงลูกศิษย์กรรมฐาน ลูกศิษย์กรรมฐานที่เขาเข้มข้นของ
เขา เขาทำของเขาได้ เราเห็นอยู่ บางคนเขาทำได้ ทำได้คือเขาถือไตรสรณคมน์ เขาดัก
บาตร เขาทำบุญดักบาตรแล้วอุทิศส่วนกุศลให้ เขาทำของเขา นี่แขนงหนึ่ง

แต่ถ้าเป็นแบบอย่างให้ถูกต้องตามประเพณี เขาต้องไหว้ เวลาตรุษสารท เขา
ไหว้ของเขา ถ้าไหว้ของเขา ถ้าเขาทำของเขาก็เรื่องของเขา นี่พูดเรื่องของเขาใช้ไหม

เราจะบอกว่า เราจะไปขีดเส้นบรรทัดฐานว่าจะต้องอย่างนั้นๆ มันก็เป็น
ประเด็นขึ้นมาให้มีความขัดแย้งกัน

เหมือนกับที่เราพูดนี้ เหมือนกับที่คนเขียนถามมา บอกมันมีปัญหา ในเมื่อเรา
เข้าไปแล้ว ในเมื่อเขาเป็นวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรม เป็นความเชื่อ ถ้าความเชื่อ ยังทำ
เขาอยู่นะ เขาก็ถือว่าเป็นชาวพุทธ แต่ชาวพุทธหนักเอียงไปทางใดล่ะ ชาวพุทธหนักไป
ทางใด

ถ้าเป็นคนเชื้อสายจีน ถ้าเป็นคนเชื้อสายอื่นล่ะ เขาก็นับถือพุทธเหมือนกัน แต่
เขาบอกเขาเคารพของเขาเหมือนกัน เพราะอะไร เพราะอย่างอาหาร มันก็มีวัฒนธรรม

ของเขา แล้วพอใครได้ไปมันก็ไปดัดแปลง ดัดแปลงให้ถูกต้องของเขา ให้ตรงกับรสนิยม
นี่พูดถึงว่า ถ้าชาวพุทธเชื้อสายจีน

ทีนี้เวลาเข้าหมู่บ้าน เขามีพระพรหม พ่อแม่ก็สอนให้ไหว้เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น
คุ้มครอง บางคำถามเขาบอกเป็นความกลัวใช่ไหม เพราะความกลัว เราถึงต้องมีสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง

แต่พระพุทธรูปศาสนาสอนให้เราพึ่งตนเอง ให้มีสติ ไม่ให้ประมาท มันก็คุ้มครองเรา
ด้วยธรรม ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขามีคุณธรรมคุ้มครองของเขา เขาก็คุ้มครอง
ของเขา แต่ถ้าไม่มีใครคุ้มครอง เขาก็หวังให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง

ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ให้ถือไตรสรณคมน์ เราจะบอกว่า โดยไตรสรณคมน์
เพราะว่าคำถามข้อแรกถูก ชาวพุทธทุกคนไม่ควรเคารพกราบไหว้ผีสิ่งเทวดาอะไรหรือไม่
ครับ เห็นไหม คำถามนี้ แต่ถ้ามันเป็นชาวพุทธเชื้อสายจีนละ เป็นชาวพุทธเชื้อสายสิงโต
ละ

อันนั้นเป็นวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรม เราเคารพกันด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่น ถ้าเขามี
วัฒนธรรมอย่างนั้น วัฒนธรรมของเขาเป็นความเชื่อของเขา ถ้าความเชื่อของเขา เขาก็
ยอมรับ คำว่า “ยอมรับ” คือว่าไม่ไปติเตียนไง ถ้าเราไม่ยอมรับ เขาก็ต้องโต้แย้งกันด้วย
เหตุผล พอโต้แย้งด้วยเหตุผล เรานี้พูดได้ แต่พ่อแม่ปู่ย่าตายายเราละ เขาจะมีเหตุผล
เขาจะฟังเหตุผลเหมือนเราไหม ถ้าพ่อแม่ปู่ย่าตายายเขาทำมาอย่างนั้น แล้วเราเป็นลูก
เป็นหลาน ถ้าถึงครั้งถึงคราว ถ้ามันไม่หนักหนาสาหัสสักการะ เพื่อความสมบูรณ์ใน
ครอบครัวก็โอเค นี่พูดภาษาเรานะ

แต่ถ้าเราจะเอาจริง เพราะคำถามข้อแรกว่าอย่างนั้น ที่นี้เป็นความจริงมันก็
ต้องอยู่ที่อุดมการณ์ อยู่ที่จิตใจของคนสูงส่งแค่ไหน แล้วถ้าเราเป็นผู้นำ เราเป็นพ่อ
เป็นแม่แล้วก็อีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเรายังเป็นลูกเป็นหลานอยู่ ยังมีผู้ใหญ่อยู่ เพื่อความสบาย
ใจของท่าน เพื่อความดีของท่าน ฉะนั้น อันนี้มันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

ทีนี้เขาว่าเขาสงสัย เขาบอกเขาสงสัยว่าการทำอย่างนี้ถือว่าขาดจากไตรสรณ
คมน์หรือเปล่าครับ

เวลาปฏิบัติไปมันก็จะรู้ ถ้ามันทำอย่างนี้ ถ้าเราจะปฏิบัติเอาจริงเอาจัง พอจิตมันสงบเข้ามา พอสงบเข้ามาจะเห็นนิมิต เห็นนิมิต เราจะดึงกลับมาหาใจเรา เราไม่ต้องการเห็นภาพสิ่งใดเลย แต่ภาพสิ่งที่เรารู้ว่ามันจะคุ้มครองเราได้ๆ...มันไม่ได้หรอก จะคุ้มครองเรา ศีล สมาธิ ปัญญา

กรณีอย่างนี้มันเรื่องจากข้างนอก เราจะบอกมันเยอะ เพราะตอนนี้ ดุสิต พระพรหมอย่างนี้ เราดูสารคดี เขาไปไหว้กันที่ในกรุงเทพฯ ที่วัดพรหมมณเฑียร แวดวงกรุงเทพฯ มี เขาไปกันเยอะมาก เพราะไปบิ๊บบ พวกนี้มันมาจากอินเดีย พวกอินเดียเขาไม่กินเนื้อสัตว์ เขามังสวิรัติ เพราะถือว่าพวกสัตว์พวกอะไร เขาเป็นไฉน มีในกรุงเทพฯ เป็นไฉนของเขาเลย มันก็เป็นความเชื่อใจ แล้วตอนนี้ความเชื่อ เขาเรียกร้องที่ความเชื่อ เพราะตอนนี้มันประชาธิปไตย เขาไม่ให้ดูถูกดูแคลนกัน

แต่นี้เรื่องของใจเราก็คือเป็นอีกเรื่องหนึ่งนะ ถ้าเรื่องในหัวใจเรา เราจะเอาความจริง

เขาบอกว่าเขากราบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วกราบพระพรหมด้วยการกราบเทพเจ้าต่างๆ ขอให้อาจารย์เมตตาชี้แนะด้วย

ไฉ่เรื่องกิริยาแบบว่าเพื่อสังคม เขายกมือไหว้ เราก็ยกไปกับเขา แต่หัวใจของเราเรามีจุดยืนของเรานะ ไฉ่นี้พูดถึงเวลาสังคมนะ เมื่อก่อนเราบวชใหม่ๆ เราก็มีความเห็นอย่างนี้เหมือนกัน จะแนะนำที่บ้านไม่ให้ทำเลย แต่เรามาดูแล้ว จิตใจของเขา จิตใจของพ่อแม่ จิตใจของญาติพี่น้องเขาสะท้อนใจมากนะ เพราะอะไร เพราะเขาไม่มีที่พึ่งใจ

ไฉ่เราบวชใหม่ๆ เราก็ยังไม่มีที่พึ่ง แอ็ก อยากจะไปสอนคนอื่น แต่ตอนนี้พอทำเป็นแล้วก็เข้าใจได้ว่าใจคนมันโลเลมาก ใจคนต้องการที่พึ่ง ที่นี้คนมันยังหาที่พึ่งไม่ได้ เขาก็พึ่งจากภายนอก แล้วเขายกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก็แค่พิธีกรรมกันไป

แต่ถ้าปฏิบัติแล้ว อย่างที่ว่า ถ้าพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม จนละสังโยชน์ ละสังโยชน์นะ ไม่สัสสัพทปราคาส อันนั้นของแท้ ถ้าของแท้ โดยหลักของแท้เป็นแบบนี้

แต่ถ้าของจริง เรายังทำตัวเราไม่ได้ จะบอกว่าอนุโลมเอา พอบอกอนุโลมเอาก็แสดงว่า “หลงพ่อ หลวงพ่อไม่มีจุดยืนเลย เวลาเอาจริงเอาก็จั่งกัว่าผิด ที่นี้ก็บอกอนุโลมไป”

ด้วยความสมานของสังคม สังคมถ้ามันสมานฉันท์กันได้ มันอยู่กันได้ เรื่องของเขา ถ้าเขาจริงจั่ง เขาปฏิบัติได้ เขาทิ้งของเขาเอง เขาทิ้งของเขาเอง เขาวางของเขาเอง พอเขาทิ้งเขาวางของเขาเอง แล้วเขาไม่ได้ทิ้งอวดใครด้วย เขาทิ้งโดยหัวใจนะ ทิ้งจากภายในนะ แล้วไม่บอกใคร คนที่เขาทำดินะ เขาไม่บอกใคร เขาทิ้งแล้ว เพราะเขามีจุดยืนของเขา

บอกเราทิ้งแล้ว เรามีจุดยืน จุดยืนอย่างไร บอกเขาไม่ถูกอีก เดียวก็พูดไปแล้วก็ **ธมฺมสากัจฉา** เถียงกันจนปากเปื่อยปากแฉะ แต่ถ้าเราทิ้งของเราโดยความจริงของเรา เราทิ้งจากภายในของเรา แล้วเราเข้าใจได้ เมื่อก่อนเราก็เป็นแบบนี้แหละ เดียวนี้เราเป็นอย่างนี้แล้ว เมื่อก่อนเราก็เป็นแบบนี้ นี่ก็เหมือนกัน ทำให้มันถูกต้อง

“๒. ขออนุญาตกล่าวถึงที่บริษัท ที่บริษัทเขาเข้าบ้าน เป็นบริษัทให้เข้าบ้าน แล้วพื้นที่ว่างทำสวนกลาง เวลาถึงวันพระเขาต้องถวายข้าวพระพุทธเจ้า ให้อาหารพระภิกษุด้วย แล้วอย่างนี้มันผิดไหม”

ปัญหาสังคมปัญหาหนึ่งนะ ปัญหาสังคม ถ้าเราอยู่ในหมู่บ้านนี้ แล้วถึงเวลาแล้ว ในหมู่บ้าน ถึงวันพระ เขาก็ไปถวายข้าวพระพุทธที่หิ้งพระ แล้วเขาก็ให้อาหารพระภิกษุด้วย ให้อาหารบอกว่าเราถือไตรสรณคมน์ เราอยู่บ้านคนเดียว เราไม่ไปยุ่งกับเขาเลย เขาไม่ให้ อยู่หมู่บ้านนั้นเลย คนดีๆ เขาไล่ออกหมดแหละ เขาเอาแต่คนของเขาอยู่ ให้อาหารที่ไม่เอา ไตรสรณคมน์ เขาบอกว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว เขาไม่คบเลย

ไตรสรณคมน์ เราก็เก็บไว้ในใจของเราสิ แต่เราทำอย่างนั้น เราก็เข้าใจได้ไง เหมือนเด็ก ดูเด็ก เวลาผู้ใหญ่เขานั่งเรียบริ้ว เด็กมันวิ่งเล่นกัน ทุกคนก็ยังปล่อยมันได้ ใจ อ้าว! ถือว่าเป็นเด็ก ถ้ามันโตขึ้นมา มาวิ่งเล่นอย่างนี้ไม่ได้หรอก

นี่ก็เหมือนกัน ในเมื่อประชาชนเขาทำกันอย่างนั้น เพราะอะไร เพราะเขายังถวายข้าวพระพุทธ เพราะถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าใหญ่สุด เราถึงเคารพพระพุทธเจ้า แล้วถึงเวลาแล้วเขาทำบุญกุศลของเขาก็เรื่องของเขา

นี่พูดถึงว่าขาดจากไตรสรณคมน์หรือเปล่า

แต่ถ้าเอาโดยทฤษฎีอย่างที่ว่า มันขาดหมด มันขาดหมด แต่ที่นี้ขาดอย่างไร อย่างเช่นเราเดี๋ยวนี้ชาวพุทธ หลวงตาท่านบอก พอถูกจากที่นั่งหน้อยก็ **มย์ ภาณุเต** พอถูกหน้อยก็ **มย์ ภาณุเต** ขอศีลแล้วขอศีลอีก ขอวันหนึ่งก็หนั่นนั่นนะ นั่นก็เป็นพิธีเฉยๆ นี่ก็ขาดแล้วขาดอีก ขาดแล้วขาดอีก ขาด ก็ต่อกันอยู่อย่างนั้นนั่นะ

แต่ถ้าเป็นความจริงในหัวใจของเรา ถ้าเราศึกษาจนรู้จริงแล้ว มันรู้จากภายในใจ เขาทำอะไรก็ เออ! เห็นเขาทำกันแล้วก็ชื่นชม เออ! เขายังมีที่พึ่งของเขา เขาหาที่พึ่งของเขา เขาไม่ล้ามะเลเทเมา เขาไม่ทำตัวของเขาเหลวไหล ถึงเวลาแล้วในหมู่บ้าน ถึงเวลาวันพระก็ยังมารวมตัวกันเพื่อเสียสละทาน มาถามหาสารทุกข์สุกดิบกัน เออ! ชาวบ้านเขายังคิดถึงกัน หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ เลิกประชุมพร้อมกัน ทำให้สังคมมันเข้มแข็ง มีสุขมีทุกข์ก็มาคุยกัน นี่มันเป็นประโยชน์ นี่ประโยชน์กับโลก มันเป็นพิธีกรรม

แต่ถ้าเอารัตนตรัย เอาไตรสรณคมน์ มันเป็นเรื่องในใจของเราละ เราทำของเราด้วยความเป็นจริงของเรา

มันเป็นประเพณีวัฒนธรรม เราจะไปห้ามคนอื่นไม่ได้ ห้ามทั้งหมด ห้ามหัวใจเราดีกว่า ถ้าเขาทำได้ เขารู้เหมือนเรานี่ โดยหลักขาดหมด ว่าอย่างนั้นเลย ขาดหมดขาดจากไตรสรณคมน์

แต่ขาด แล้วใครเป็นคนบอกว่าขาดและไม่ขาดละ

ก็ความเห็นเราไง เรายังไม่รู้ เราก็ไม่รู้ว่าจะขาดหรือไม่ขาด แต่ถ้าเรารู้เมื่อไหร่ อ้อ! อย่างนี้ขาด แล้วเราจะไม่ทำอีกเลย แต่ถ้าเรายังไม่รู้ว่าจะขาดหรือไม่ขาด มันก็ยังรวนเรกันอยู่อย่างนี้ แต่ถ้าเขาทำเพื่อประโยชน์ของเขา มันเป็นวัฒนธรรม

เดี๋ยวนี้เอาพุทธแท้ๆ ดุสิ สมัยที่เราออกบวชใหม่ๆ ในกรรมฐาน อู้อู! เครื่องเปรี๊ยะ เพราะหลวงปู่มั่นท่านเป็นคนวางรากฐานมา เดี่ยวนี้ห่มผ้าสีดำๆ มีบาตรใบหนึ่ง ออกบิณฑบาต นี่พระป่า พระป่าอะไรก็ไม่ว่า มันอยู่ที่ข้อเท็จจริงใจ ถ้าข้อเท็จจริงมันถูกต้อง มันจะถูกต้องของมัน

ฉะนั้น เรื่องว่าในหมู่บ้านของเรา เราทำกันอย่างนั้นก็เรื่องของเขา

“๓. สำหรับที่บ้านเอง นอกเหนือจากหิ้งพระแล้วยังมีหิ้งพระพิฆเนศ หิ้งรักยม หิ้งตายาย ซึ่งมีมานานเป็น ๑๐ ปีแล้ว ก่อนหน้านั้นยังไม่เข้าใจอะไร ก็เหมือนกับหลายๆ คนที่เขาต้องการแบ็กอัฟที่พึ่งพิง และเข้าใจผิดคิดว่าสิ่งที่พึ่งพิงมากยิ่งดี จึงเลอะเทอะไปหมด”

ตอนนี้บอกเลอะเทอะไปหมด แต่ตอนที่ยังคิดไม่ได้ ตอนที่จะหานั้น โอ้โฮ! ยิ่งมีเยอะยิ่งดี ก็ไปหามา พอมันเข้าใจได้ เดียวนี้เลอะเทอะไปหมดเลย ในบ้านมีแต่หิ้งพระ เลอะเทอะไปหมด

“แล้วพอเริ่มจะเข้าใจ สิ่งที่พึ่งพิง พอมาปฏิบัติตามครูบาอาจารย์แล้ว มันคงไม่ง่ายที่จะเอาหิ้งพระออก เพราะภรรยาไม่เข้าใจ คงไม่ยอมแน่นอน”

ตอนนี้ไม่ใช่ตัวคนเดียวแล้ว จะไปอยู่ที่ภรรยาแล้ว เดียวลูกอีก นี่ขนาดในบ้านเรา นะ ขนาดในบ้านเรามีความคิดอย่างนี้แล้ว แต่ภร่ายยังไม่เข้าใจ แล้วคงไม่ยอมแน่นอน กลัวบ้านแตก ถ้าเอาหิ้งพระออกคงบ้านแตกแน่ๆ เลย

ค่อยๆ แบบว่าเขาเรียกว่าซักจุง เห็นไหม เวลาไปอยู่กับครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์ที่ท่านลั่นกิเลสแล้ว เวลาอยู่กับหลวงตา ท่านพูดนะ เวลาท่านพูด เวลาท่านจะให้ปกครองดูแลกัน ท่านจะบอกอย่างนี้ บอกพระให้ดูแลกันนะ ใครผิดใครถูกให้ดูแลกัน ถ้าผู้มาใหม่ ผู้เก่าก็ให้คอยบอกคอยแนะนำคอยนำกัน แต่เวลาแนะนำกันไปแล้ว ถ้ามันแนะนำกันไม่ได้ ท่านพูดอย่างนี้อีก บอกว่า หมู่คณะอย่ามองอย่าเพ่งกันนะ ถ้ามองเพ่งกันแล้วมันจะทำให้กระทบกระเทือนกัน เวลาจะมองให้มองตัวท่าน ท่านบอกให้มองเรา คือมองตัวท่าน เพราะท่านเป็นแบบอย่าง

ถ้าผู้มาใหม่ไม่เข้าใจ ท่านก็บอกให้สั่งให้สอนให้บอกกัน แต่ถ้าบอกกันแล้ว คนเรามันยังมีกิเลส มันมีความเห็นแตกต่างกัน มันจะต้องมีความขัดแย้งกัน ท่านจะบอกว่า ถ้ามันมีปัญหากัน อย่าเพ่งโทษกัน ให้มองท่านเป็นตัวอย่าง เพราะว่าท่านมั่นใจว่าท่านทำตัวถูกต้อง แล้วท่านทำเป็นหัวหน้าด้วย ท่านทำเป็นตัวอย่าง ทุกคนก็ต้อง

เคารพบูชาท่าน เห็นไหม มันไม่มีการกระทบกระทั่งกันไง นี่เวลาอยู่กับหลวงตาท่านพูดอย่างนี้

เวลาเริ่มต้นจากไม่มีอะไรเลย ท่านให้ดูแลกัน ผู้เก่าให้ดูแลผู้ใหม่นะ ผู้ใหม่ยังไม่เข้าใจสิ่งใดให้บอกเขา แต่พอบอกเขาไปแล้ว เพราะคนความรู้นั้นใกล้เคียงกัน มันก็ไม่ค่อยยอมกัน ไม่ค่อยยอมกัน ท่านบอกว่า อย่าเพิ่งโทษกันนะ ถ้าเพิ่งโทษกัน ก็เลสกับกิเลสมันก็มีการโต้แย้งกัน มันจะทำให้เกิดกระทบกระทั่งกัน ให้มองเราๆ คือว่ามองตัวท่านเป็นตัวอย่าง เพราะท่านอยู่ของท่านโดยวัชรธรรมของท่าน เราก็ดูท่านเป็นตัวอย่าง ถ้าดูท่านเป็นตัวอย่าง แล้วเราทำแบบนั้น เราเคารพบูชาท่าน เราก็ทำได้

นี่ก็ย้อนกลับมาที่เรา ต่อเมื่อที่เราไม่รู้ เราก็ไปหาถามหมด ยิ่งในบ้านเรามีหิ้งพระ มีหิ้งพระพิฆเนศ มีหิ้งรักษุม มีทุกหิ้งเลย ยิ่งมีมากยิ่งดี เขาว่าตอนนั้น ตอนนี้นำใจแล้ว พอมาปฏิบัติ เริ่มภาวนา พอเริ่มเข้าใจ

พอเริ่มเข้าใจ เห็นไหม พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์อยู่ที่ใจ เวลาครูบาอาจารย์ของเราไปจุดธูป ตานี่เหมือนแสงเทียน นี่วันเหมือนธูป เรามีธูปมีเทียน เรากราบไหว้ที่ไหนก็ได้ เพราะเราเคารพบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระกรรมฐานนี้สบายมาก ไม่มีอะไรจะรุงจะรัง แล้วกราบพระนี่กราบถึงทุกที่ กราบจากหัวใจเรียบร้อยแล้ว

ไอ้ของเรา ไอ้โฮ! ต้องมีพระทองเครื่องด้วยนะ พระธรรมดากราบแล้วมันไม่ซึ้งใจ ต้องทองเครื่องประดับเลย ไอ้โฮ! เต็มที่เลย มันกราบแล้วมันจะได้ซึ้งใจ แล้วไปไหนเราแบกไปด้วย

แต่ของเรามันกราบกันอย่างนั้น ถ้ามันมีหลักมีเกณฑ์แล้ว มีครูบาอาจารย์แล้ว ผีก็หัดมาๆ มันต้องละต้องวาง มันยังเข้าถึงไตรสรณคมน์ด้วยหัวใจเลย ฉะนั้น เวลาผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเรียบง่าย ลูกศิษย์กรรมฐานอยู่กินสบาย ทำอะไรนี้เรียบง่าย สะดวกสบายไปหมดเลย

แต่ถ้าเป็นเรื่องกิเลส ไม่ได้ไปหมดเลย เรื่องศักดิ์เรื่องศรี เรื่องเกียรติเรื่องอะไร ไอ้โฮ! มันร้อยแปด หาบไปหามาไป ทุกข์ไปหมดเลย แล้วชาวพุทธทั้งหลายทั้งปวง ทั้งจะชนกันไป แล้วบอกว่าตัวเองเป็นชาวพุทธ

แต่เวลาครูบาอาจารย์เราท่านปฏิบัติ ยังมีชื่อเสียงนะ ยังมีชื่อเสียง ยิ่งครูบาอาจารย์ของเรามีคุณธรรมจริงนะ ยิ่งสะดวกยิ่งสบาย แล้วอุปัฏฐากง่าย ดูแลง่ายมากมาย

แต่ถ้าเป็นพระ ดุติ อยากมีลูกศิษย์ลูกหา อยากมีคนอุปัฏฐาก นั่นก็จะเอาอย่างนั้น นั่นก็จะเอาอย่างนี้ มันวุ่นไปหมดเลย มันไม่มีอะไรสะดวกสักอย่างหนึ่งเลย

ฉะนั้น ถ้ามันสะดวก ถือไตรสรณคมน์กลับสะดวก ปล่อยวางทั้งหมด ให้มีรูปเคารพ ให้มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลากราบพระ เข้าขึ้นมา กราบพระ ก่อนนอน กราบพระ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ถ้าถึงเวลาระลึกถึงเจริญพุทธมนต์ สรรเสริญคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วเราปฏิบัติมา

ฉะนั้น สิ่งที่บ้านเขาบอกว่า ที่บ้านเป็นอย่างนี้จะขาดจากไตรสรณคมน์หรือไม่

สงสัยไม่ขาดเพราะภรรยานี้แหละ ภรรยาเค้าไว้ให้ เขาบอกถ้าเอาออก เดี่ยวภรรยาไม่ยอม ถ้าเอาใจภรรยา

เราจะบอกว่า มีไว้ก็มีไว้ แต่หัวใจเรายังใหญ่กว่า หัวใจเรายังใหญ่กว่า ตอนที่ไม่ว่าใจ เราก็แสวงหามาเอง แต่พอเราเข้าใจแล้ว เราก็วางใจเราเอง แล้วถ้าภรรยาเขาศึกษาธรรมนะ เดี่ยวภรรยาจะมาปรึกษาเราเองเลย “พี่ๆ ใ้ที่เราทำกันมานันผิดนะ เอาออกดีกว่าไหม” เออ! ถ้าอย่างนั้นแล้วสุดยอดเลย ถ้าวันไหนเขามาถาม “พี่ๆ ใ้ที่เราทำๆ กันมานันผิด เราแก้ไขไหม” เออ! ถ้าแก้ไขก็จบ ถ้าเขายังไม่ “พี่ๆ” ก็เออ! เขายังกราบไหว้กันอยู่

ค่อยๆ เราทำของตัวเองนี้สำคัญมากนะ สำคัญที่เราทำตัวเรา ถ้าเราทำตัวเราถูกต้องดีขึ้น คนรอบข้างจะถามว่าทำเพื่ออะไร ทำไมถึงทำแบบนี้ คือเขาอยากรู้แล้ว ถ้าเขาอยากรู้ เราบอกเขานะ เออ! จริง

แต่ถ้าเขายังไม่เห็นว่าเขาอยู่ในหลักในเกณฑ์ เราก็ยังส่ำมะเลเทเมา เห็นไหม ธรรมเมา ยังกินเหล้าเมายาเลย พุทธธรรมะนิพพานๆ กลืนเหล้ายังออกจากปากอยู่นิพพานๆ นั่นนะ

แต่ถ้าเราทำจริงของเรา เราสงบนิ่งได้จริง เขามาคุยกับเรา พอเขาอยากรู้ เขาถามเอง พอเราอธิบายให้เขาฟัง เขาเห็นด้วย เขาเห็นด้วย เขาก็จะปรับปรุงตัวเขา นั่นจะเป็นประโยชน์ต่อนั่น

ตัวเรานี้สำคัญ ทำตัวเราเป็นแบบอย่าง ถ้าทำตัวเราเป็นแบบอย่าง ถ้าเขาสนใจ เขาอยากรู้ เขาถามเลยละ ถ้าเขาไม่ถาม เขาก็เริ่มต้น เขาก็จะสังเกตก่อน สังเกตก่อนว่า เอ๊ะ! ที่เขาทำ เขาทำต่อหน้า แล้วลับหลังเขาทำอย่างนี้หรือเปล่า ใ้ใจเขาได้หรือเปล่า เขายังไม่ใ้ใจนะ เขาไม่ใ้ใจ เขาต้องสังเกต เขาต้องสังเกตจนใ้ใจได้

ดูสิ อย่างที่ว่าพระสารีบุตรตามพระอัชชชิไป เห็นกิริยาเห็นท่าทาง ตามพระอัชชชิไปเลย กิริยาอย่างนี้มันออกมาจากใจ ใจต้องมีหลัก พอฉันเสร็จแล้วเข้าไปถาม “บวชจากใคร”

“บวชจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

“องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร”

“องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนว่าธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไปแก้ที่เหตุ” ไม่ได้แก้ที่ตัวเรานี้ แก้ที่เหตุ มันต้องมีเหตุมีปัจจัยมา แล้วตามไปมันจบหมด

นี่ก็เหมือนกัน เราเป็นชาวพุทธไง เราก็ถือไตรสรณคมน์กันมาแบบนี้ ชาวพุทธ เชื่อสายจีน ชาวพุทธเชื่อสายไหน เขาถือของเขามา ถ้าเขาเข้ามาถึงรัตนตรัย เข้ามาถึง สัจจะความจริง ใ้วัฒนธรรมประเพณี เราก็ยังชื่นชมอยู่นะ เพราะว่าวัฒนธรรม ประเพณี ดูสิ เราขายวัฒนธรรมกัน ขายแหล่งท่องเที่ยว เขาไปดูวัฒนธรรมที่แตกต่าง ไปมองดูแล้วทุกวัฒนธรรมก็สอนให้เป็นคนดี แต่คนดีก็คนดีประจำโลก

แต่ถ้าเป็นรัตนตรัย ถ้าเราประพฤติปฏิบัติ เราจะเห็นโลก เราสิ้นกิเลส มันไม่ใช่คนดีอยู่ในสังคมตกอยู่กับโลกนี้ไง มันเป็นคนดีอันหนึ่ง แล้วใครจะเข้าใจกับเราได้ละ

ถ้าเขาเข้าใจกับเราไม่ได้ เขาเข้าใจกับเราไม่ได้ ขอให้เราปฏิบัติได้จริง พอปฏิบัติได้จริงแล้วมันไม่แคร์อะไรทั้งสิ้น ตัวเราเอง ตัวเราเอง เราอยู่ของเรา

ตัวของเราเอง ในเมื่อมันเป็นความจริง ตัวเราเอง เราอยู่โดยวิหารธรรม มันเป็นความจริง ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต มันเป็นความจริงของเรา

ฉะนั้น คำว่า “สุดท้ายนี้ผมเชื่อว่าชาวพุทธหลายคนก็คงมีปัญหาล้ายๆ กัน ขอกราบหลวงพ่อ”

ชาวพุทธทุกคนก็มีปัญหาล้ายๆ กัน ค่ล้ายๆ กันคือว่าเราอยู่ในสังคม เราอยู่กับโลก โลกเป็นใหญ่ไ้ เราอยู่กับสังคม กลุ่มชน เราอยู่กับสังคม อยู่กับกลุ่มชน แล้วผู้นำ ถ้าผู้นำกลุ่มชนนั้นดี เรายืนโดยหลักเกณฑ์ เราดึงสังคมมาได้เลยละ แต่เราอยู่ในสังคม สังคมเขายังกระแสสังคมมันรุนแรง เราก็อยู่กับเขา

ปัญหาล้ายๆ กัน ปัญหาสังคมค่ล้ายๆ กัน แล้วเวลาวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว เวลานั้นไม่ขลัง เขาก็ฟื้นฟู พยายามโปรโมตขึ้นมา สงกรานต์ต้องปะแบ้งต้องอะไร เตี้ยนี้มาฟื้นฟูใหม่ ให้เล่นสงกรานต์โดยที่ไม่เล่นแบ้งนะ แต่เดิมพยายามจะฟื้นฟู พยายามจะทำให้มันดีขึ้นมา นี่มันเป็นอย่างนั้น

เขาว่าสังคมชาวพุทธมีปัญหาล้ายๆ กัน

ใช่ แต่ปัญหาล้ายกัน มันจะว่าโลกเป็นใหญ่หรือธรรมเป็นใหญ่ละ เราบอกว่า มันเป็นความเชื่อ มันเป็นวัฒนธรรม แต่ถ้าไตรสรณคมน์ เรายังยืนหลักเกณฑ์เดิม ถ้าถือนอกจากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขาดจากไตรสรณคมน์

ที่นี้การขาดโดยไม่รู้ การขาดโดยที่เขาไม่เข้าใจ กับการขาดอย่างที่เราศึกษาแล้ว เรารู้ เรารู้ เราศึกษาแล้ว เราอยู่กับเขา เราไปอยู่กับรูปเคารพ ในสถาบัน เวลาจะเข้าโรงเรียน เขาจะต้องกราบไหว้รูปเคารพของเขาก่อน เขาทำให้เชื่อ เขาบอกว่าเขาทำให้เชื่อ สอนกันมาอย่างนั้น

ฉะนั้น เขาสอนกันมาอย่างนั้น เราก็ทำอยู่ในวัฒนธรรม เพราะเราอยู่ในวัฒนธรรมนั้น เราก็ทำตามเขา แต่ใจเรา เราคิดไปอีกอย่างหนึ่ง เราทำเพื่อเข้ากับหมู่คณะได้ ทำเพื่อสังคมอันนั้นได้ จิตใจเราจะสูงขึ้นๆ แต่ถ้าเอาความจริงนะ ถ้าถือนอกจากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขาดจากไตรสรณคมน์ เอวัง